

Kieli manipuloinnin kohteena ja välineenä

Saanan lähteä liikkeelle verbistä *manipuloida*. Mitä se oikein merkitsee?

Tämän verbin lähtökohta on latinan yhdyssana *manipulus*. *Manus* merkitsee 'kättä', *manipulus* 'käden täyteistä määrää', siis 'kourallista'. Ranskassa *manipule* on vanhastaan tarkoittanut kourallista varsinkin jotain rohtoa, lääkeainetta. Jolloinkin 1700-luvulla (tällä tietoa viimeistään 1765) sille kehittyi verbijohdos *manipuler*; alkuaan se merkitsi 'käsitellä jotakin tieteellisen tai teknisen kokeen tai operaation tekemiseksi'. Taustalla oli siis tuo rohtojen näppärä näpelöinti vaikkapa apteekissa.

Verbi lainautui pian mm. englantiin, ja se alkoi tarkoittaa käsittelemistä, varsinkin taitavaa käsittelemistä yleisemminkin. Ranskan osalta jo Agathon Meurmanin ranskalais-suomalainen sanakirja 1877 tietää, että *manipuler* = 'pidellä, käsitellä, käyttää, muodostaa' ja lisäksi kemiassa 'laborerata'.

Vasta jolloinkin noihin aikoihin sanalle näkyi kehittyneen uusi merkitys. Ei ollut enää kyseessä mikä tahansa käsittely vaan nimenomaan ihmisten asenteisiin ja mielipiteisiin vaikuttava näpelöinti. Meurman ei tätä merkitystä ranskasta vielä tuntenut; sitä vastoin sen tuntee jo Edwin Hagfors ranskalais-suomalaisessa sanakirjassaan, jonka alkusanat hän on kirjoittanut kuu-kautta ensimmäisen maailmansodan syttymisen jälkeen syyskuussa 1914. Tämä merkitys on Hagforsin mukaan ensinnäkin

intransitiivinen 'vehkeillä, temppuilla', toiseksi transitiivinen 'muokata, taivutella'.

Taidatkos sen selkeämmin sanoa. Eikä kyseessä olekaan mikä tahansa vehkeilevä mielipiteenmuokkaus vaan erityisesti poliittinen ja poliittiseen valtaan perustuva. Näin asian ilmaiseekin mm. viime vuonna ilmestynyt ranskan ajantasaisin sanakirja Petit Robert: *manipuler* mm. = 'harjoittaa (poliittista) valtaa (ryhmään tai yksilöön nähden)'. Ei ihme, että sanaan on ruvennut liittymään myös erilaisia vilpillisyyden tai salakähmäisyyden sivumielteitä. Englannista Concise Oxford Dictionary mainitsee 1976, että *manipulate* = mm. 'hallita (henkilöä, omaisuutta tms.) vaikutusvallan taitavalla (varsinkin epärehellisellä) käytöllä'. Pentti Pesosen ranskalais-suomalainen sanakirja taas selittää 1978, että *manipuler* on mm. = 'järjestellä vilpillisesti, muokata, ohjailla' (esimerkkinä *manipuler les élections*, manipuloida vaaleja). Ja unkarin käsisanakirjasta Magyar értelmező kéziszótár voimme vastaavasti lukea 1982, että *manipulál* merkitsee mm. 'vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen piilevällä tavalla'. Sama on tietysti laita saksan verbin *manipulieren*, venäjän verbin *manipulirovat* ja lopummalta myös suomen verbin *manipuloida*.

Ei ole mitään syytä kieltää sitä, että poliittista manipulointia harrastetaan kaikkialla maailmassa: niin idässä kuin lännessä. Kaikkialla sen peruspiirteet ovat samat; johtava itäsaksalainen semantikko Georg Klaus luonnehtii niitä kirjassaan »Sprache der Politik» (1972, s. 142, 143)

osuvasti, kun hän kirjoittaa: »Sanalla *manipulieren* tarkoitetaan – – asiaa julki lausumatta, että kouliintumatonta ja poliittisesti avutonta massaa ohjataan minne halutaan sen pystymättä arvioimaan, onko tämä edullista vai ei»; manipuloituilla »ei ole mahdollisuutta puolustautua näitä vaikutuksia vastaan ja asettaa sijalle omia, kokemuksesta tai opinnoista lähtöisin olevia käsityksiään».

Erikoista Klausin esityksessä on tosin se, että hän toisaalla (s. 11) selittää manipuloinnin olevan ominaista vain tietyille poliittiselle systeemille, nimittäin »historialliseksi jäänteeksi jääneelle imperialistiselle järjestelmälle», joka hänen mukaansa tunnottomasti käyttää väärin tieteellisiä tietoja — »myös ja hälyttävällä tavalla juuri ihmisten manipuloinnin alalla, heitä kun demagogisesti harhautetaan teille, jotka mitä syvimmin ovat riidoin työtekevien perusluonteisten etujen kanssa». Klausin mukaan onkin »silloittamaton vastakohta sosialistisen ihmisten opastuksen (*Menschenführung*) ja imperialistisen manipulaation välillä». Voin kai sivuuttaa kysymyksen, tuleeko Klaus harjoittaneeksi missään kohden manipulointia.

En ole toistaiseksi aivan varma asiasta, mutta näyttää siltä, ettei *manipuloida*-verbin merkitys ole ainakaan länsimaissa kehittynyt järjestetyn ohjailun, saati manipuloinnin tietä; verbi on vain imenyt itseensä juuri sitä semanttista likavettä, jonka kanssa se käytännössä on joutunut kosketuksiin. Mutta jo itäsaksalainen esimerkkini viittaa siihen, että kieltä voidaan kehittää tietoisestikin. Ja ainakin sitä käytellään tietoisesti. Miltä osin tämä kehittyä ja käyttely on manipulointia?

Manipuloivaako kielen käyttelyä ja kehittelyä?

Valaisen asiaa tuorehköllä esimerkillä. Turkulaisessa sanomalehdessä eräs rehtori huhtikuun lopulla selitti erään professorin harjoittaneen manipulointia. Professori oli selvitellessään valtion tiedehallinnon puoluepoliittistumista ja sen haitallisia seurauksia merkinnyt aiemman opetusminis-

terin Ulf Sundqvistin nimen eteen »titteli-*suman*»: opetusministeri, myöhempi sosiaalidemokraattisen puolueen sihteeri, Neste Oy:n hallintoneuvoston puheenjohtaja ja Kuopion korkeakoulun kunniatohtori, valtiotieteen maisteri. Toisaalta hän oli kertoessaan vielä varhemman opetusministerin Heikki Hosian kulttuuripoliittisesta aloitteisuudesta sanonut häntä vain tohtori Heikki Hosiaksi.

Ilmeistä on, että professori sanoja valitessaan oli pyrkinyt vaikuttamaan; niin tekevät kielenkäyttäjät sananvalinnassaan yleisesti, ja sellainen kuuluu sekä kielenkäytön että tukahduttamattoman sananvapauden olemukseen. Mutta oliko hänen vaikutushalunsa ollut myös manipulointia sanan nykyisessä mielessä, siis vilpillisesti metkuilevaa, vieläpä poliittiseen valtaan perustuvaa ohjailua? Sattuneesta syystä olen jäävi vastaamaan; vastauksen ehkä voivat antaa ne, jotka tuntevat sekä Hosian että Sundqvistin, heidän toimintansa ja kehityskaarensa ja Suomen kulttuuripoliittisen tilanteen sanotaan 1950-luvulta 1980-luvulle. Sellaisiakin asiantuntijoita käsittääkseni on, vaikkei monia.

Mutta jatkanpa kielen kehittelystä ja sen käyttelystä. Esitän erään tekstin ja sanon heti suoraan, että se on vasiten keitetty kokoon. Sen yhtenä ideana on, että se sisältää vain kolme sanaa (*saada, ja ja ei*), joita ei kirjoitetussa eikä juuri puhutussakaan suomen kielessä tunnettu ennen vuotta 1842, mutta lisäksi kolmisenkymmentä sanaa, jotka kirjasuomeen tietoisesti istutettiin vuosien 1842 ja 1858 välisenä aikana. Teksti kuuluu seuraavasti:

*Sain pääsyliipun luennoille. Luentosalissa asian-
tuntijat tarkkasivat sanomalehdistön silmään-
pistävästä vastuuta valtion teollisuuden vähäpätöi-
simpiäkin tuotteita esiteltäessä. Säteilevän vie-
hättäviä luentoja, ajanmukaisia mielipiteitä val-
tiollisista ilmiöistä! Sopeutuisinko? En: varau-
dun toimimaan. Tarjoutuvathan tietolähteikseni
tilastot ja välineikseni sanomalehdistön mielipi-
deosastot.*

Sanat on siis juurrutettu kielemme puolentoista vuosikymmenen kuluessa tahallisesti — vieläpä selvästi ohjailumieles-

sä, tarkoituksena siihenastisen puutteellisen piipiasuomen nostaminen laajojen kansankerrosten hallitsemaksi uudenaikaiseksi sivistyskieleksi. Sanan *sivistyskieli* toi suomeen Suomettaren toimittaja Paavo Tikkanen lehden ensimmäisessä vuosikerrossa 1847, joka samalla on Suomen sanomalehdistön maineikkain vuosikerta; siinä hän otti käyttöön myös sanan *sanomalehdistö*. Ilman sanoja *sivistyskieli* ja *sanomalehdistö* emme nykyään tulisi toimeen, mutta emme tulisi toimeen liioin ilman muita tekstin sanoja, aakkosjärjestyksessä seuraavia:

ajanmukainen, asiantuntija, esitellä, ilmiö, luento, luentosali, mielipide, ominaisuus, osasto, pääsylippu, silmäänpistävä, sopeutua, säteillä, tarjoutua, tarkata, teollisuus, tietolähde, tilasto, toimia, tuote, valtio, valtiollinen, varautua, vastuu, viehättää, vähäpätöinen, väline.

Vailla näitä sanoja ei nykyään voitaisi kirjoittaa lehtitekstiä tai yleensä tietotekstiä, kaikkein vähiten poliittista tai manipuloivaakin tekstiä. Mikä kiintoisinta, kaikki sanat ovat yhden ainoan lehtimiehen seppittämiä tai kotimurteestaan Pohjois-Savon murteesta kirjasuomeen tuomia.

Paavo Tikkanen: manipulaattori?

Tämä lehtimies oli juuri Paavo Tikkanen; asian on perusteellisesti selvittänyt varsinkin Suomettaren ensimmäisen vuosikerran osalta akateemikko Martti Rapola. Tutkimuksellamme ei toistaiseksi ole ollut varoja eikä keinoja selvittää Tikkasen koko osuutta kielemme kehitykseen; se samoin kuin hänen yhteiskunnallinen vaikuttajuutensa olisi ensi luokan tutkimustehtävä. Rapola kyllä arvelee, että ainakin suuri osa seuraavistakin sanoista on Tikkasen luomia tai ensi kertaa kirjasuomessa käytämiä:

arvosana, juna, katusulku, kauppa, kommunisti, köyhälistö, laite, laivuri, lennätin, lähetti, maatila, ministeriö, porvaristo, sosialisti, sähkösanoma, tiedeakatemia, tilaaja, tilaus, virkavapaus, voimistelu, väitös, välitys, yhdyskunta, yhtenäisyys.

Tikkasen tai ei, nämä sanat ovat yhdessä ainoassa sanomalehdessä, Suomettaressa, käytettyjä uusia sanoja vuosilta 1848—66.

Sanojensa ja kirjoitustensa kautta Tikkanen ilmeisesti vaikutti laajalti ja kauas. Mutta oliko hänen vaikutuksensa silti manipulointia sanan nykymielessä? Tuskin vain; sillehän oli ominaista viestinnän avoimuus ja suoruus ja nimenomaan pyrkimys edistää tärkeitä asioita suomenkielisen avoviestinnän keinoin. On eri asia, että aina hänen pyrkimyksensä ei johtanut tuloksiin. Kun hän esimerkiksi tohtorinväitöskirjassaan 1859 vaati Suomen alkupe-räiskansalle lappalaisille ja heidän kielelleen maassamme samoja oikeuksia kuin ruotsalaisille ja suomalaisille, aate oli liian moderni. Asiat polkevat lähes paikoillaan yhä 1983; ei ole tähän kysymykseen syvennyttä tarpeeksi laajatietoista ja -vaikutteista viestintä.

Eri asia on sekin, että Tikkanen sanoiltaan tuli aukoneeksi väylää myös monenlaiselle manipuloinnille. Nykyaikainen manipuloijakaan ei tule toimeen ilman sanoja *valtio, valtiollinen, toimia, sopeutua, mielipide, vastuu, vähäpätöinen* jne. Kuuluu asian luonteeseen, että kun kieltä avoimesti kehitetään, jonkin osan sadosta onnistuvat aina haalimaan hyödykseen myös umpihenket manipulaattorit. Koko satoa he eivät kuitenkaan pysty korjaamaan, niin kauan kuin viestintä yleensä pysyy avoimena.

Eri asia on vihdoin se, että ainakin nykypäivinä jotkut koettavat paitsi käyttää myös kehittää kieltämme tavalla, josta poliittinen manipulointi ei ole kaukana. Sitten he pyrkivät vaikuttamaan sekä kieleen että kielen kautta asioihin.

»Ei voida pitää vähäisenä»

Vuonna 1978 Suomeen säädettiin jätehuoltolaki, jonka johdantopykälissä sanotaan mm. näin: »Jätehuolto on mahdollisuuksien mukaan hoidettava siten, että jätteet voidaan käyttää uudelleen tai muutoin hyödyksi ja ettei jätteistä aiheudu

haittaa ympäristölle.» Tämähän kuulostaa hyvältä ja kannatettavalta; siihen tuskin sisältyy manipulointia. Ainoa vähän arveluttava kohta on tuo monimielinen »mahdollisuuksien mukaan», joka tuntuu jättävän sijaa tulkinnalle.

Edelleen, hiukan jäljempänä samassa laissa: »Taaja-asutusalueella sijaitsevan kiinteistön haltijan on liityttävä 1 tai 2 momentissa tarkoitettuun jätteenkuljetukseen (järjestetty jätteenkuljetus), jollei 14 §:stä muuta johdu.» Ehkei tämäkään ole manipulointia, kuulostaa pikemmin myönteisessä mielessä hyvältä järjestykseltä, vaikka kielteisessä mielessä voikin tuoksahtaa jonkinlaiselta pakkoysteiskunnalta.

Tämänkin tuoksahtuksen on taas hälväntävinään seuraava pykälä: »Jos taaja-asutusalueella sijaitsevan asuinkiinteistön jätteenkuljetusta ei kiinteistön vähäisen jätemäärän tai jätteiden omatoimisen käsittelyn ja kuljetuksen vuoksi ole pidettävä tarpeellisena, kunnan jätehuoltoviranomaisen asiana on hakemuksesta päättää, että asuinkiinteistö on jätettävä järjestetyn jätteenkuljetuksen ulkopuolelle.»

Entä kun nyt kolmihenkinen perhe polttaa tai kompostoi tai luovuttaa keräyksiin lähes kaikki jätteensä, vie rippeet (kolme neljä muovipussillista vuodessa) itse kaatopaikalle, osoittaa sen kunnalliselle jätehuoltoviranomaiselle ja pyytää vapautusta maksulliseksi järjestetystä jätteenkuljetuksesta, mikä on seuraus? Jätehuoltoviranomainen hylkää pyynnön perusteluilta. Kun perhe sitten erityisestä pyynnöstä onnistuu saamaan valitusosoituksen lääninoikeuteen ja käyttää valitusoikeutta kymmenien, ehkä satojen samanlaisten tavoin hyväkseen, mikä on seuraus?

Lääninoikeus ensinnäkin pyytää perustelematta jääneelle hylkäykselle perustelua ja kunnalliselta viranomaiselta, ja jälkikäteen tämä onnistuukin ne sorvaamaan: lautakunta »päätettiin myöntämättä vapautusta, koska jätteen määrän ei katsottu olevan vähäinen anojan perusteellisesta selvityksestä huolimatta. Kunnallistekninen lautakunta katsoo, että N. N:n kolme henkisen (!) perheen jätemäärä ei ole vähäinen ja esittää, että Lääninoikeus hylkää

valituksen aiheettomana.» Nyt lääninoikeus on saanut perustelun; se muokkaa sitä vielä hiukan, ja oikeuden päätöksen alkuosa saa siten seuraavan muodon: vaatimus, kuten lääninoikeus sanoo, hylätään, koska »kysymyksessä olevan kiinteistön jätemäärää ei voida pitää vähäisenä -- ». Mutta päätöksen loppuosa on vielä vajaa; kunnan viranomaiselta on jäänyt huomaamatta, että jotain olisi sanottava jätteiden omatoimisesta käsittelystä ja kuljetuksesta, jotka jo sinään olisivat riittäviä vapautusperusteita. Lääninoikeus huomaa tämän. Se liittyy päätökseen lisäperustelun: » -- eikä jätteiden omatoimista käsittelyä ja kuljetusta sillä tavoin järjestettynä, että järjestettyä jätteenkuljetusta ei olisi sen vuoksi pidettävä tarpeellisena.» Päätös on nyt aukoton.

Tämä on tuttua vastaustyyliä kansalaisten erilaisiin valituksiin ja oikaisupyynnöihin, ja sillä on kyllä kielellisen manipuloinnin tuntomerkit. Muutama havainto:

Päätöksessä on turvauduttu passiivimuotoon. Suomen passiivi ilmaisee tavallisesti sitä, että kyseessä on yhtä useampi täsmentämätön henkilötekijä. Usein yhteys osoittaa, keitä tekijät ovat; aina tekijöitä ei tarvitse osoittaa; toisinaan passiivi nimenomaan verhoaa tekijät. **K e t k ä** eivät voi pitää vähäisenä jne.: puoluepoliittisen kunnallisteknisen lautakunnan jäsenten enemmistö, jolta lääninoikeus on saanut »selityksen», vai puolueettoman lääninoikeuden enemmistö vai ehkä jotkut muut?

Suomen *voida*-verbi on monimerkityksinen. Verbi osoittaa ensinnäkin johdonmukaisen seurauksen mahdollisuutta: »Jos ratkaisun tekee lääninoikeus, se voi tehdä sen vain joko tahallisesti tai tahattomasti.» Toiseksi tämä verbi osoittaa, että puhuja pitää jotakin mahdollisena mutta ei välttämättä todennäköisenä: »Päätös voi olla taustavoimien odotuksen mukainen.» Edelleen *voida*-verbi joskus osoittaa, että tekemistä estämässä ei ole ulkoista syytä: »Lääninoikeus voi päättää asian ilman painostusta.» Vihdoin tämä verbi usein ilmaisee sitä, että tekemistä estämässä ei ole sisäistä syytä: »Lääninoikeus voi tehdä

päätöksen, koska se on valveilla.»

Yhteys yleensä osoittaa, mistä *voida*-verbin käytöstä on kysymys. Joskus yhteys ei sitä osoita, ja toisinaan verbin käyttö ilmeisesti hämää. Niin tässä.

Adjektiivien keskeinen tehtävä taas on erilaisten suhteiden ilmaiseminen; adjektiivi *vähäinen* on tyypillinen suhdeadjektiivi. Se ei osoita mitään, ellei sillä ole vertauskohtaa joko esillä tai ainakin piilevästi, yhteydestä selviävällä tavalla. Milligramma jätteitä (varsinkin lehtikompositia) on vähäinen määrä verrattuna kiloon jätteitä (varsinkin maatumatonta metallia tai muovia), mutta niin on ceteris paribus tonnikin jätteitä verrattuna megatonniin jätteitä. Lääninoikeuden päätöksen tekstiä ja asiayhteys eivät asiaa selvitä; vertailu puuttuu, ja sitä mukaa puuttuu oikeuden päätökselle välttämätön havainnollisuus.

Onko lääninoikeus vain torkkunut päätöstä tehdessään? Niin ainakin toivoisi. Vähemmän toivottavaa mutta silti mahdollisuuksien rajoissa on, että kyseessä on ennalta päätetyn asian osoittaminen itsestään selväksi kielellisellä manipuloinnilla. Vielä vastenmielisempi mutta yhä mahdollinen on kolmas vaihtoehto: kyseessä on itsensä kielen manipulointi.

Kasaantuessaan tällaiset virallistetut vastaustavat joka tapauksessa totuttavat ihmiset hämäriin ilmaisukaavoihin, joita vastaanottaessa tarkkaavaisuus vähitellen turtuu ja mieli alistuu. Samaan aikaan kunnalliset jätevuoret kasvavat, ihmisten oma-aloitteisuus estyy kuten pakkoyhteiskunnassa ainakin ja saasta katkuineen peittää laajat alat kunnan raikkainta ja ulkoilukelpoisinta luontoa — ja jätehuoltolain johdantopykälät unohtuvat lopullisesti. Sietävät unohtua: siellähän sanottiin »mahdollisuuksien mukaan».

Tutkinnonuudistuksen termit ja asiat

Opetusministeriöstä käsin jyrättiin seitsenkymmenluvulla läpi korkeakoulujen hämäreperäinen »tutkinnonuudistus», joka jähmetti yliopistojen toiminnan, esti tutkintojen järkeväen kehittämisen ja tuli vielä

yhteiskunnalle suunnattoman kalliiksi. Kaikkine uusine termeineen — opiskelijan »valmiudet», opintojen »osa-alueet», valittavana olevat »koulutusohjelmat», niiden sisäiset »suuntautumisvaihtoehdot», sekava »yleisopinnot» kategoria jne. — se tuntuu uudistukselta uudistuksen vuoksi. Mutta sepä ei ollutkaan uudistus pelkän uudistuksen vuoksi. Uudet termit olivat manipuloivia, ja niiden esikuva on melkein järkiään löydettävissä Itä-Saksan rautaisen keskitetystä korkeakoulujärjestelmästä.

»Valmiudet» ovat itäsaksaksi Fähigkeiten, »osa-alueet» Teilgebiete, »koulutusohjelmat» Studienpläne, »suuntautumisvaihtoehdot» Orientierungsalternativen, »yleisopinnot» Grundlagenausbildung, niiden jatkeena »aineopinnot» fachspezifische Ausbildung jne. Viattoman tuntuisia »yleisopintoja» on meillä kuultu perusteltavan sillä, että tarvitseehan opiskelija tietoja muualtakin kuin ahtaalta erityisalaltaan. Miksei tarvitsekin; käytännössä »yleisopinnoista» on paljolti tullut sotkuisia, aikaa vieviä ja vaikeasti hallittavia kaatopaikkoja sellaisille opinnoille, jotka eivät mahdu varsinaisten opintojen kiinteisiin aikamittoihin. Itse asiassa »yleisopinnot» suunniteltu idea meillä vesittyi, ja se osoittaa, että korkeakoululaitoksemme vielä on jossain määrin immuuni mille tahansa pakkosyötölle. Se mitä tarkoitus oli syöttää, oli näet Itä-Saksan Grundlagenausbildung, joka koostuu useasta kohdasta, esim. germanistiikka-nimisessä »koulutusohjelmassa» seuraavista: 1) marxismi-leninismien perusteet, 2) urheilu, 3) vieraan kielen opinnot, 4) kulttuuriteoria ja estetiikka, 5) kielitiede, 6) kirjallisuustiede, 7) germanistiikan historia, 8) Saksan demokraattisen tasavallan maantietous (ulkomaalaisille).

Jottei epäselväksi jäisi, mainitsen vielä, mitä esim. kulttuuriteoria ja estetiikka merkitsevät itäsaksalaisen tulkinnan mukaan:

Kulttuuriteorian ja estetiikan opintoalueella opiskelijat saavat katsauksen politiikan, talouden, ideologian ja kulttuurin

lainomaiseen yhteyteen ja heidät kasvatetaan kaikkien kulttuurielämän ilmiöiden luokka- ja puoluekantaiseen, asiantuntevaan arviointiin. Koulutus välittää marxilais-leniniläisen estetiikan olennaisia tietoja taiteiden tehtävästä, synnystä ja vaikutuksesta samoin kuin niiden kokonaisluonteesta kehittyneessä sosialistisessa yhteiskunnassa. Tällöin selvennetään taidetta erityisenä todellisuuden omaksumisen muotona. Opiskelijat saavat valmiudet osallistua aktiivisesti kulttuuriproessiin ja selvittää välinsä vastasukaisten taiteenkäsitysten kanssa.

Tämä oli vain katkelma. Tätä oli meillemkin suunniteltu kulttuuriteoria ja estetiikka, tärkeiksi mainostettujen yleisopin-tojen osa. Meillä tällainen siis enimmäkseen saatiin estetyksi ja loppukin humpuuki on sentään kaikkien vapaasti luettavissa niistä valtavista ja valtavan sekavista »opinto-oppaista», joita valtion varoin nykyään suolletaan opiskelijoiden ja opettajien kiusaksi. Itä-Saksassa vastaava ei ole yhtä lailla luettavissa. Tulkintojen painos on rajallinen ja säädettyssä jake-lussa; Suomessa niihin näyttää päässeen tutustumaan vain hyvin pieni ja tuskin erityisen avohenkinen piiri.

Valppautta siis tarvitaan. Kielen poliittinen manipulointi jatkuu meilläkin, ja samoin jatkuu asioiden kielellinen manipu-lointi: koreita sanoja, takana ammottava ahmankita. Onneksi meillä on semmoinen lehdistö, joka pyrkii ja usein pystyykin olemaan valppaana ja viestimään asioiden perimmästä taustasta kansalaisille. Siinä työssä on tärkeää ehdoton rehellisyys, mutta valitettavasti se ei vielä riitä: tarvitaan myös neuvokkuutta ja rohkeutta, ja edelleen tarvitaan tietoja, tiedonhankintakykyä ja tietojen yhdistelykykyä. Vielä tarvitaan kykyä esittää asiat selkeän ja tyylikkään kielen keinoin ja kykyä havaita, mitä kielen keinoin on tekeillä. Näitä kykyjä tuskin kellään on koskaan liikaa, ja niiden kehittämisessä tuntuukin olevan — hieman kulunutta muotisanana käyttäkseni — oikea haaste Suomen vapaille viestimille.

★

Edellä olevan alustuksen esitin pyynnöstä Sanomalehtien Liiton kevätkokouksessa huhtikuussa 1983. Tällöin oli jätteidensä hävittämisestä tai kierrättämisestä ja niiden rippeiden pois kuljettamisesta itse huolehtiva omakotitalon asukas jo valittanut lääninoikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Hän oli huomauttanut mm. siitä, että hänen kotikuntansa jätehuoltoviranomainen on usein pitänyt kaksihenkisen perheen jätemäärää vähäisenä ja sen perusteella myöntänyt vapautuksen järjestetystä jätteenkuljettamisesta; hänen kolmihenkisen perheensä tapauksessa sitä vastoin eivät määrän vähäisyys (monista syistä mm. ruoanjätteitä niukasti), jätteiden omatoiminen käsittely ja kuljetus ole yhdessäkään riittäneet vapautuksen perusteeksi. Lisäksi hän oli huomauttanut lääninoikeuden päätöksen kielellisistä heikkouksista. Ne osoittavat hänen mukaansa, ettei suomenkielinen lääninoikeus ole kieliasetuksen oltua täydessä voimassa sata vuotta vielä perehtynyt suomen kielen asianmukaiseen tilanteittaiseen käyttöön, josta kuka tahansa saisi selvän. Kunnioittaen hän lopulta oli pyytänyt korkeinta hallinto-oikeutta ratkaisemaan asian myönteisesti ja samalla siten täsmällisiä sanontoja käyttäen, että päätöksestä olisi hyötyä ja sillä olisi käytöarvoa alemmillekin viranomaisille ja asiasta yhä uudelleen valittamaan joutuville kansalaisille.

Tässä kohden hän olisi voinut viitata myös valtioneuvoston 23. kesäkuuta 1983 antamaan päätökseen, jossa viranomaiset veloitettiin parantamaan kielenkäyttöään: »säädökset, suunnittelu- ja päätösasiakirjat, viranomaisten antamat ohjeet sekä yksityisille tarkoitetut asiakirjat on kirjoitettava siten, että niiden sisältö on vaikeuksitta ymmärrettävissä ja olennaiset kohdat sekä tärkeimmät perustelut helposti havaittavissa.»

Korkein hallinto-oikeus antoi asiasta 30. kesäkuuta 1982 yksivirkkeisen päätöksen (n:o 2562): »Korkein hallinto-oikeus on tutkinut asian ja katsoo, ettei ole syytä muuttaa lääninoikeuden päätöstä, joka siis jää pysyväksi.» Päätökseen ei liity peruste-

Kielemme käytäntö

luja. Onko niitä ollenkaan, vai yhtyykö korkein hallinto-oikeus lääninoikeuden perusteluihin, jotka kirjoituksessani on siteerattu?

TERHO ITKONEN